

ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim, *Vençuda però no submisa*. La Catalunya del segle XVIII, Edicions 62, Barcelona, 2023, Llibres a l'Abast, 486, 455 pàgs. [15 x 23].

La historiografia catalana del segle XVIII s'ha de felicitar per la publicació del nou treball del catedràtic d'Història Moderna a la Universitat Pompeu Fabra de

Barcelona Joaquim Albareda Salvadó, un dels referents més importants del país en temes relatius al conflicte successori espanyol i el govern polític borbònic. Joaquim Albareda és autor de monografies d'obligada consulta com: *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta, 1700-1705* (Barcelona, 1993), *Felipe V y el triunfo del absolutismo. Cataluña en un conflicto europeo, 1700-1714* (Barcelona, 2002), *El <<cas dels catalans>>*. *La conducta dels aliats arran de la guerra de Successió, 1705-1742* (Barcelona, 2005) o bé *La Guerra de Sucesión de España, 1700-1714* (Barcelona, 2010).

La novetat de l'obra que ara ressenyem del professor Albareda resideix en què ens ofereix un actualitzat panorama explicatiu sobre la Catalunya vuitcentista; una centúria que com ha assenyalat Josep Maria Torras i Ribé en: *Misèria, poder i corrupció a la Catalunya borbònica, 1714-1808* (Barcelona, 2020), presenta més ombres i foscors que llums. Així doncs, front la visió triomfalista d'una part de la historiografia hispana que defensa els aspectes positius -sobretot econòmics- del govern dels Borbons a Catalunya, l'autor del llibre fa una profunda revisió crítica sobre aquests suposats beneficis. En efecte, Joaquim Albareda Salvadó rebateja, amb sòlids arguments, aquest tòpic recurrent molt estès d'un segle XVIII pròsper, amb una societat passiva i domesticada per les autoritats reials del país, molt centrada en la recuperació demogràfica i econòmica i que s'adaptà amb apatia a la repressió política i cultural, conseqüència directa de la pèrdua de les llibertats polítiques, en finalitzar el conflicte dinàstic. Per aquest motiu, el títol del llibre no pot deixar indiferent al curiós lector que vulgui aprofundir en un dels episodis clau de la història catalana, perquè, en efecte, segons l'autor, Catalunya fou "vençuda". Fou derrotada militarment al camp de batalla per Felip V, però no fou "submisa", perquè tot i perdre les seves lleis i institucions privatives, la seva gent no fou ni dòcil, ni fàcil de governar. El resultat és un treball adreçat a l'investigador, però també accessible al públic en

general. Una obra que, en el moment de redactar aquestes línies, ja coneix la segona edició, la qual cosa és simptomàtic del notable èxit del llibre a nivell editorial, gràcies al fet que està ben escrit i resulta d'amena lectura, però també a què les seves 455 pàgines -distribuïdes en 11 capítols- es troben recolzats per la consulta d'un notable número de documents conservats en fonts primàries d'arxius estatals i catalans, així com per una bibliografia selecta de gran prestigi acadèmic.

Gràcies a aquesta completa i valuosa varietat de fonts utilitzades Joaquim Albareda aconseguix oferir-nos un llibre equilibrat amb una sèrie de capítols ben sintetitzats. En aquest context, les reflexions del nostre autor resulten necessàries per contextualitzar la línia cronològica dels esdeveniments tràgics que seguiren a la desfeta militar de l'onze de setembre, l'abolició dels furs i el desplegament del Decret de Nova Planta l'any 1716. Tal i com molt bé recordà Joan Mercader, la nova planta institucional, imposada pel rei Felip V, estigué recolzada per un poderós exèrcit d'ocupació que a l'any 1715 -segons les dades oferides per Antoni Muñoz i Josep Catà- fou d'uns 30.000 homes. Fou, sens dubte, una poderosa força armada dissuasiva, aquarterada per tot el país, amb una finalitat repressora i de persecució de la dissidència austriacista, però que també fou útil en la recaptació punitiva de les contribucions militars i els impostos gestionats per l'intendent, els quals serien pagats pels catalans per sufragar l'aparell militar i el personal polític de la piràmide governativa borbònica integrat pel: Capità General, ministres de la Reial Audiència, corregidors i governadors militars, alcaldes majors i regidors. Fou aquesta una nova planta idèntica a la decretada a la resta dels països derrotats de la Corona d'Aragó, però amb un denominador comú: fou feta a imatge i semblança de les lleis de Castella.

Tanmateix, no foren lleis fàcilment acceptades per la majoria dels catalans. Joaquim Albareda explica la violenta repressió borbònica contra els partidaris de l'arxiduc Carles i que obligaren a marxar a l'exili -segons Agustí Alcoberro- entre 25.000 i 30.000 persones, però en paraules de Francesc de Castellví, altres 4.000 austriacistes foren empresonats, acusats de sedició i molts milers més foren morts i veieren les seves propietats confiscades o destruïdes. El professor Josep Maria Torras, va estudiar, en el seu moment, les nombroses accions punitives de l'exèrcit borbònic per recaptar les contribucions militars i perseguir dissidents, practicant, si calia, execucions sumàries i cremant poblacions senceres. Igualment, la nova conjuntura internacional i la política revisionista de Felip V feu possible l'últim intent dels catalans de recuperar les seves llibertats. Enrique Giménez ha treballat les circumstàncies del moviment armat català dins el context de la guerra de la Quàdruple Aliança (1717-1720). De fet, la resistència armada la portaren a terme grups reduïts de guerrillers que amenaçaren les comunicacions borbòniques al camp de Tarragona, Catalunya Central i regions fronteres amb França, però mai tingueren capacitat efectiva d'aconseguir victòries decisives. Aquestes partides armades foren dirigides per homes decidits com el "Ros de Riba-Roja", "Bac de Roda", i el que fou el més carismàtic de tots, Pere Joan Barceló, el "Carraslet". Malgrat tot, les intencions dels aliats -França, Gran Bretanya, Províncies Unides i l'imperi- que fins i tot iniciaren una invasió militar per la frontera pirenaica i que fou dirigida pel mateix duc de Berwick, mai tingueren voluntat de retornar els furs als catalans. Simplement volien obligar a Felip V a acceptar les condicions de la pau d'Utrecht, signades l'any 1714.

Un cop més els catalans foren un instrument manipulable de les corts europees en una guerra internacional, però sense voluntat sincera de donar solució a l'anomenat "cas dels catalans".

Un altre tipus de resistència, no menys organitzada, però que tingué com a armes de combat, no l'espasa, sinó la ploma d'escriure, fou la protagonitzada per elements de l'exili austriacista a la cort de Viena, sota la protecció de l'emperador Carles VI. Joaquim Albareda Salvadó posa èmfasi en el perfil d'aquests individus. La majoria dotats d'una sòlida formació intel·lectual, acadèmica i professional, vinculats a l'elit austriacista i acollida dins els òrgans de govern de l'imperi -com fou el Consell Suprem d'Espanya-, però en molts casos criatures del tot poderós ministre català, Ramon de Vilana-Perles, marquès de Rialb, secretari del Despatx Universal, i home de la total confiança de l'emperador. L'exili austriacista a nivell institucional, personal i el seu pensament ha estat estudiat per: Ernest Lluch, Rosa Maria Alabrús, Agustí Alcoberro, Virginia León Sanz i Ricardo García Carcel. Però Albareda encerta en recordar-nos com els escrits polítics d'aquests exiliats foren importants -entre 1705 i 1742- per influir i condicionar la direcció de la política de Carles VI, el qual mai renuncià a l'herència hispana. Els opuscles, els impresos, els manuscrits i els memorials formen part d'aquests escrits polítics que donaren forma al pensament dels exiliats austriacistes. Molts d'ells foren autors catalans, altres súbdits de la Corona d'Aragó, però també hi hagueren exiliats de la Corona de Castella. Alguns foren signats anònimament (com fou *Via fora els adormits*, publicat a Barcelona el 1734) o amb pseudònim, però d'altres tingueren la signatura de Juan Amor de Soria, oficial de la Secretaria d'Estat de l'emperador. Aquest aragonès, compromès amb la recuperació dels furs de la Corona d'Aragó i amb la defensa de la tradicional constitució política, plural i diversa, pròpia de l'Espanya dels Àustria, fou autor d'escrits com: *La voz precursora de la verdad* (1734), *Censura o juicio imparcial* (1735), *Enfermedad crónica* (1741), i el més important de tots: *Reflexiones sobre el discurso intitulado: Remedios necesarios* (1742).

Una de les preocupacions més sensibles del llibre del professor Joaquim Albareda, consisteix en reflexionar sobre el veritable abast de la duríssima pressió fiscal, a què els Borbons sotmeteren a Catalunya durant el segle XVIII. En el cas de la política fiscal aplicada al Principat, la finalitat recaptadora abusiva resultà indiscutible a judici d'Agustí Alcoberro. El cas paradigmàtic del cadastre fou molt il·lustratiu. Fins on arribà el mite i la realitat? es pregunta l'autor del llibre. Miguel Artola afirmà, convençudament, que el cadastre s'adaptà a la idea d'una fiscalitat més moderna i justa, però -com diu Albareda- l'impost no complí les expectatives, perquè ni fou just, ni fou equitatiu. Sens dubte, les afirmacions optimistes sobre aquest impost dels ministres reials Pedro Rodríguez de Campomanes i Miguel de Zavala, tipificant el cadastre de figura impositiva única, tingué certa acceptació, però a Catalunya els estudis de Josep M. Delgado i Agustí Alcoberro demostraren que el cadastre no fou únic i coexistí amb altres contribucions de naturalesa foral, estancats, militars i, sobretot, els indirectes que afectaren el consum dels aliments bàsics. Així doncs, treballs recents afirmen que, al llarg del segle XVIII, la pressió fiscal fou intensa entre les capes de la societat d'extracció treballadora i humil i que ells foren els principals contribuents a les arques del rei. L'anomenat cadastre personal -que tributà

les rendes modestes- i els impostos indirectes sostingueren la fiscalitat a Catalunya. Fiscalitat, en tot cas desigual, perquè sectors privilegiats de la societat -com foren l'oligarquia municipal, l'església i la noblesa- quedaren exemptes i els més rics -com la burgesia mercantil i la industrial- assumiren una contribució molt reduïda.

L'altre punt central del llibre posa en dubte que la prosperitat econòmica catalana del XVIII fos el resultat exclusiu de les polítiques reformistes dutes a terme pels Borbons. Pierre Vilar, Josep Fontana i Albert Garcia Espuche es fan ressò de les paraules de Narcís Feliu de la Penya en els seus "*Anales de Cataluña*" (1709), quan ja es detectaren els primers indicis de la recuperació econòmica i demogràfica catalana en les dècades finals del segle XVII. Henry Kamen també sembla defensar aquesta hipòtesis en el seu llibre sobre el regnat de Carles II. Els eixos de la recuperació van centrar-se en l'agricultura i el comerç. Pierre Vilar ens diu com l'acumulació del capital mercantil es transformà en capital industrial i el resultat foren fabriques de cotó d'indianes que permeteren a Catalunya convertir-se, a ulls dels viatgers estrangers, en la "fàbrica d'Espanya". El professor John Elliott, comparant el cas català amb Escòcia, afirmà que el súbdits escocesos del rei d'Anglaterra tingueren accés al mercat colonial anglès en el moment de la unió dinàstica, però que Catalunya hagué d'esperar a la segona meitat del segle XVIII, amb Carles III, per comerciar directament amb les colònies espanyoles. Tot i que Carlos Martínez Shaw detectà intercanvis mercantívols indirectes entre Catalunya i Amèrica, gràcies a les cases comercials catalanes amb seu a Cadis. Però tampoc Joaquim Albareda s'oblidà del factor humà que feu possible generar tota aquesta riquesa: les corporacions gremials. Els gremis, que sempre representaren el nucli fiscal de la recaptació cadastral, i els qui més patiren, dins l'àmbit urbà, l'alça dels preus i els impostos indirectes, tornaren de nou a aixecar la seva veu per influir en la vida municipal, com ho havien fet en el passat.

Albert Garcia Espuche va advertir que la Catalunya del segle XVIII visqué una etapa d'excepcionalitat, a causa de la presència militar borbònica, a tots els nivells de la vida diària. La nova planta catalana, seguint el principi del "derecho de conquista", aplicat al vençut i fonamentat en les lleis de Castella del vencedor, convertiren als corregidors en presidents dels nous ajuntaments de regidors. El corregidor de planta castellana -com ens diu Josep Maria Gay Escoda- fou sempre un oficial de l'exèrcit que, com a governador militar i polític, es responsabilitzà d'un dels dotze corregiments: el símbol de la militarització territorial del país. El corregidor català, més militar que polític, en paraules de Joan Mercader, fou dotat d'uns poders extraordinaris per coaccionar i represaliar, gràcies als seus superiors graus militars. La impunitat i l'arbitrarietat foren moltes vegades signes distintius del seu poder absolut, gràcies a què foren nomenats per la via reserva de la guerra, al marge del Consell de Castella. Els corregidors dotats de les seves instruccions especials foren immunes al control del poder civil, ja que sovint es negaren a ser vigilats pels tribunals de justícia en els judicis de residència. No resulta estrany que aquests militars fossin objecte de nombroses denúncies per corrupció i abús d'autoritat, el qual abast fou sempre difícil de determinar, a causa de la protecció del monarca. Els casos esmentats pel llibre del corregidor de Lleida, Mateo Cron, o el de Vic, marquès de Vanmark, definit com un individu de "genio violento", foren segurament la punta de l'iceberg. A l'igual que ho fou el cas del Capità General de Catalunya, marquès de la Mina, un militar de

gran prestigi, conegut per les seves obres urbanístiques a Barcelona, però que, com ens diu Albareda, fou sospitós “d’abusos arbitraris com si es tractés d’un senyor feudal”. Tanmateix, pensem què, en aquesta línia, hem d’incloure, per igual, a la figura dels tinents de corregidor i alcaldes majors, els components civils i lletrats d’uns corregiments militars que també reproduïren les mateixes accions abusives que els corregidors. De fet, aquests comportaments censurables foren practicats, tant per les autoritats reials civils com per les militars, sense distinció, tal i com quedaren registrades en les nombroses denúncies conservades en els arxius de l’Audiència de Catalunya i del Consell de Castella.

Els regidors vitalicis i perpetus per “juro de heredad” dels ajuntaments de planta castellana foren l’altre vèrtex del govern municipal borbònic a la Catalunya del XVIII. Joaquim Albareda i Josep Maria Torras i Ribé coincideixen en ressaltar la política de captació de les elits del país entre els lleials partidaris al rei Felip V, durant el conflicte successori (tot i que també n’hagueren d’austriacistes), per a la seva integració dins els nous governs locals amb un component social aristocràtic, molt lluny de l’àmplia base representativa social dels antics municipis forals. Tot i que els consistoris catalans sempre foren una institució gestora, sense autonomia, ni recursos econòmics, es permeté als seus regidors cert marge de discrecionalitat en l’assignació de determinades carregues fiscals, com fou el cadastre. En efecte, els regidors vitalicis -per comprar el seu títol al rei- foren immunes fiscalment, gràcies a la seva extracció social aristocràtica i militar, però també foren objecte de dures acusacions per irregularitats en el repartiment impositiu que normalment requeïen en les categories socials urbanes populars i treballadores com foren els gremis. Les denúncies de particulars i de les corporacions a l’Audiència catalana foren persistents al llarg de la primera meitat del segle XVIII. Joaquim Albareda constatà -a través de la documentació conservada a Barcelona i Madrid- de com el model polític borbònic de nova planta entrà en crisi de manera constant i mai tingué fàcil solució, a causa de la desídia dels ministres reials.

Tot i així, Joaquim Albareda ens explica molt bé les esperances optimistes, al final defraudades, de molts catalans, de participar en els canvis de la situació política i econòmica d’Espanya i les seves Índies, fent propostes reformadores. Les iniciatives de memorials i projectes durant la segona meitat del segle XVIII, coincidint amb el regnat de Carles III (més comprensiu que el seu pare Felip V), fou una oportunitat de reconciliació amb el rei, arran la seva visita a Barcelona. Aquest fou l’esperit de la lletra dels escrits polítics defensats per l’advocat català Francesc Romà i Rosell, que -en paraules d’Ernest Lluch i Ramon Grau- tingueren continuïtat amb les idees d’Antoni Capmany i de Jaume Caresmar. Era evident el caràcter irreversible de la monarquia absoluta a Espanya, però el model econòmic, comercial i industrial català, propi de la burgesia, podia comportar canvis polítics. En aquesta línia, positives foren la creació de la Reial Companyia de Comerç de Barcelona (1756), la matrícula de comerciants, la Junta de Comerç i el Consolat (1758) o la Reial Instrucció de 1765 relativa a la llibertat de comerç amb Amèrica. Les reformes municipals carolines introduïren alguns tímids canvis com fou el control del síndic procurador general sobre la gestió dels regidors (1760); o bé, una concessió als gremis, com fou la introducció dels diputats del comú i el síndic personer (1766). Tanmateix, aquests canvis

mai implicaren la renúncia a l'enyorat passat. Els documents anònims i d'autoritats municipals, entre el 1723 i 1759, en forma de projectes, manifestes i memorials, demanant restablir els antics magistrats consulars catalans, supressió del cadastre, del govern dels regidors i el retorn dels furs, foren clars exemples de com molts catalans no havien oblidat el món anterior a 1714. El memorial de greuges de 1760 -lliurat per representants catalans al rei Carles III-, amb el vist i plau de les autoritats municipals de la resta de països forals, o la representació de 1768 dels síndics personers de cinc ciutats catalanes, demostraren que, el record de la Corona d'Aragó, continuava vigent i que la nova planta havia estat un fracàs, perquè no havia satisfet les expectatives polítiques de les elits catalanes. El desafiament al poder reial, amb la Revolta de les Quintes (1773) i els Rebomboris de pa (1789), poden contextualitzar-se dins el marc de la crisi final de l'Antic Règim; així com la manifestació més notable de la feblesa i incapacitat de la monarquia per trobar solucions als problemes dels catalans. La Guerra Gran (1793-1795) i la Guerra del francès (1808-1814) evidenciaren la fallida total de l'absolutisme espanyol. Al final Joaquim Albareda encerta quan diu que els catalans mai perderen la memòria col·lectiva d'un país cohesionat, el qual lluny de voler convertir-se en simple província -com va afirmar pessimista Ferran Soldevila-, en realitat es resistí a no oblidar el seu passat i que, malgrat el pas del temps i la repressió, sempre mantingueren viva la llengua, el record d'una identitat cultural comuna i una història pròpia en una Espanya homogènia.

RAFAEL CERRO NARGÁNEZ

Doctor en Historia Moderna, Universitat de Barcelona)

rcerro@xtec.cat

ORCID ID.: 0000-0002-6597-045X

¶